

Tale ved præsentationen af den første trykte bog med skriften Abrams Venetian©, 12. oktober 1989 i Kunstakademiets afdeling for Grafisk Design:

Venezia - New York - Herning

af administrator, dr.phil. Erik Dal

For 2000 år siden indførte Ægypten exportforbud for papyrus. Verdens største bibliotek i Alexandria følte sig truet af det næststørste, Pergamon i Lilleasien. Modtrækket var opfindelsen af pergament, og siden da har vi haft fornemmelsen af, at en bog er et antal blade sammensyet i den ene side og - ligesom papyrusrullerne - forsynet med blokke af ord, der sammensættes af ret få tegn, bogstaverne. Og hvis vi ser meget stort på, om bogstaverne ned-fældes med pen, med bogtryk eller via computerprocesser, så er historien egentlig ikke længere. Men de fleste, og ihvertfald alle her tilstedeværende, ved, at skrifttegning og -fremstilling er en fornem brugskunst, der i alle teknikker forudsætter menneskets hånd og ånd.

Det tidlige bogtryk for 500 år siden udviste en forbavsende differentiering af skrifter, simpelthen fordi de trykte bøger skulle konkurrere med et højtudviklet håndskriftmarkeds mange brugs- og stilarter. Den varigste skriftart, antikvaen, kombinerede romertidens storbogstaver med den humanistiske skrifts småbogstaver. Og en af de fornemste mestre i at skære typer til denne skrift var *Nicholas Jenson*, Venezia c. 1470. Hvorfor den kgl. franske møntmester dukker op i denne rolle, er uvist, men allerede samtiden så i ham en mester i at skabe typer, som ikke blot i sig selv var harmoniske, men som også fjøede sig harmonisk sammen. De sidste er det vigtigste, og blandt mange andre lovord kan man citere dette fra nutiden: Han slap lyset ind på bogsiderne. I den bog, der publiceres idag, siger dr. Martin Lowry: "Jenson var og blev vigtig som symbol, ikke som person; i den egenskab er han hævet over tiden."

Som bekendt afspejles enhver stilperiode i kunsten og især i arkitekturen sig umiskendeligt i skriftsnittene, og skønt Jenson afstikker hovedlinien i antikvaens historie, afveg senere tider, især omkring 1800, væsentligt fra hans skrift. Til gengæld står bogkunstens fornyelse for 100 år siden i største gæld

Martin Lowry
Venetian Printing

Nicolas Jenson and the Rise of
the Roman Letterform

With an Essay by
George Abrams

EDITED, INTRODUCED
AND TRANSLATED INTO DANISH
BY POUL STEEN LARSEN

Printed and Published by
Poul Kristensen · Herning Denmark
Printer to the Royal Danish Court

1989

Nicolas Jenson og antikvaskriftens sejrsgang

Martin Lowry

Mod slutningen af året 1480 døde NICOLAS JENSON, (Nicolaus Ienson) den største af de første venetianske bogforlæggere. Omkring tyve år senere anstillede en humanist ved navn Gerolamo Bologni en sammenligning, der – skønt ikke i sig selv særlig kendt – er blevet grundlaget for et totalbillede af typografiens historie.

»I gamle dage blev franskmændene Jenson hyldet blandt venetianerne, fordi han skrev lærde bøger i Minervas bronze, med hjælp fra lærde mænd, hvis råd han søgte. Efter ham har barbariet invaderet den ædle kunst ... Nu er Aldus, ædel ætling af Apollon og Muserne, i færd med at redde vor verden fra denne vanære.«

Bologni var alene optaget af den videnskabelige redaktørgerning, der angik ham selv, men han pegede på en forbindelse mellem disse to trykkerier, som stadig kan spores – både på papirets overflade og nedenunder denne.¹

Andrea Torresani, som var kompagnon med Aldus Manutius, da Bologni skrev dette, havde været en af Jenson-konsortiets direkte efterfølgere og havde annekteret dets bomærke: en cirkel med et kors over. Sammen med enken efter Jensons partner, Peter Ugleheimer, trykte han og Aldus nu bøger, som de bragte til salg via bestyreren af Jensons boghandel, Piero Benzoni, og de fik deres finanser forvaltet af Agostini-banken, hvis familiemedlemmer havde ejet mange af Jensons bogudgivelser trykt på pergament. Det er endog muligt, at den »Francesco da Bologna« som blev beordret til at kopiere en af Jensons gotiske skrifter i 1475 var selsamme Francesco Griffio, der skar alle Aldus' skrifter indtil 1503.²

Skønt Gerolamo Bologni ikke har skrevet om typografi som sådan, er det, såvel på grund af ligheden mellem Aldus' 'De Aetna'-

til ham, fra Morris og Cobden-Sanderson til, i vor tid, Giovanni Mardersteig.

Den amerikanske skriftexpert George Abrams i samarbejde med Poul og Jørgen Kristensen i Herning præsenterer her i dag den første bog med Abrams Venetian©. Den er tydeligt en venetianer i Jenson-traditionen. Den har som andre tidlige antikvaer mindelser om pennen, skæv axe i runde former, ringe kontrast mellem kraftige og mindre kraftige linier i bogstavets form osv., egenskaber som allerede ændredes i Frankrig i 16. årh. Det kan indskydes, at de fleste menesker i og indenfor faget må gå til de største biblioteker eller klamre sig til et enkelt blad, hvis de vil se originale Jenson-tryk. George Abrams behøver kun at gå hen til reolen; han er storsamler og ejer bl.a. en række udsøgte Jenson-tryk. En del af samlingen bortsælges dog i nær fremtid hos Sotheby's i London, og Poul Kristensen har trykt det noget nær sensationelle katalog.

Såvidt man tør udtale sig uden at være virkelig fagmand, er Abrams Venetian© en værdig efterfølger af urbilledet. I forhold til Cobden-Sandersons strenge Doves Press-antikva er den nye skrift en smule mindre monumental, til gengæld mere elegant og venlig og uden visse uheldige detaljer i Doves-skriften. Dens massive storbogstaver er meget Jenson'ske, og skriften er ligesom visse (men ikke alle) andre vistnok bedst i større grader.

Den har nødvendigvis måttet kombineres med en faktisk helt anden sag: en *kursivskrift*. Kursiven er afledt af den pavelige cancelliskrift, derfor navnet Cancellaresca, som herhjemme er velkendt pga. fornyet brug som skrive-skrift efter forbillede af Lodovico degli Arrighi de Vicenza's lærebog fra 1522; den foreligger på dansk i *Bent Rohdes* mesterlige kalligrafiske efter-skrivning. Og det er netop denne kursiv, Abrams har lagt til grund for sin, ikke den allerførste, som Aldus Manutius, ligeledes i Venezia, brugte til verdens første billigbogsserie 1501 ff.

Alliancen mellem antikva og kursiv er egentlig ikke så enkel, for netop den pavelige kursiv er meget smal. George Abrams har hjulpet på naturen ved at gøre x-højden en anelse større end den ordinære skrifts, så balance dog opnås.

Idag præsenteres Abrams Venetian©, inclusive kursiven, for første gang med en hel bog, en afhandling af *Martin Lowry* fra Historisk institut, War-

Opslaget s. 30-31 viser titelblad og side 73 fra Martin Lowry: *Venetian Printing*. Sidernes originalmål er 31,5 x 20,2 cm.

wick University i England. Emnet er: *Nicholas Jenson and the rise of the roman letterform*. George Abrams har tilføjet et kortere essay, og fagleder Poul Steen Larsen en introduktion, så den samlede titel er *Venetian printing*. Poul Steen Larsen har også oversat hele teksten, så bogen fremtræder to-sproget, og har i det hele meget stor fortjeneste af at have været den sag- og sprogkyndige mellemmand mellem den amerikanske skriftkunstner og de danske trykkere.

Ja, for denne skrift er jo nu "dansk", med eneret for Poul Kristensen og hans søn Jørgen. Her i landet er den kgl. hofleverandør og hans søn særdeles kendt som 2. og 3. generation i et familiefirma, der forlængst har placeret sig på toppen. Og da de i 1986 viste *Comtemporary Danish Book Art*, s.m. bogbinder Ole Olsen og maleren Helge Ernst, i Metropolitan Museum of Art i New York (og siden andre steder), var det at George Abrams så udstillingen og tog sin beslutning: en venetianer, som han i årevis havde arbejdet med, skulle nu færdiggøres med World Copyright for ham selv og Poul Kristensen! Efter eet års samarbejde kunne George Abrams selv forelægge sagen og et lille prøvehæfte ved et møde her i Kunstakademiet under den internationale bibliofilkongres, efter to år forelå et prægtigt folioopslag, og nu efter tre år desuden kursiven og som sagt: en bog.

Samspillet mellem den perfektionistiske skrifttegner og Jørgen Kristensen i Herning har måttet klinge henover Atlanterhavet; det imponerende herved er imidlertid, at digitaliseringen af en skrift fra tegning til praktisk brug normalt er en sag for specialister i de store skriftfirmaer. At arbejdet udføres i et privat firma af begrænset størrelse, og at dette firma derefter som det vistnok for tiden eneste i verden har eneret på en skrift - det er en faglig nyhed af virkelig vægt. Og George Abrams' gestus kan vel betragtes som den endelige besegling af Herning-virksomhedens niveau og forhåbentlig som indledning til en international placering. En ære også for bogtrykfaget i vort land som helhed.

Kort efter Nicholas Jensons død i 1480 udkom en plakat med titler på bøger fra firmaet til købs. Den indledes med en lang svada, der siger, at bøgerne er omhyggeligt udførte og gode for øjnene. "Desuden," hedder det videre, "er selve typerne så metodisk og omhyggeligt færdiggjort af den berømte mand, at bogstaverne hverken er mindre eller større eller tykkere, end fornuften tilsiger, og det behagelige indtryk kræver."

Jeg har den ære at præsentere *Abrams Venetian*© for et større publikum, og jeg beder Dem hylde Poul Kristensen, Jørgen Kristensen, alle medvirkende, og især dagens æresgæst George Abrams.

